

Motion till riksdagen
2005/06:L296

av Inger René m.fl. (m)

Föräldrar och barn

1 Innehållsförteckning

1	Innehållsförteckning.....	1
2	Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3	Inledning	2
4	Vårdnadsfrågor.....	3
4.1	Vårdnad vid våld inom familjen.....	3
4.2	Växelvis boende	3
4.3	Ekonomiska frågor	4
5	Adoption	4
5.1	Barnets bästa	4
5.2	Åldersgränsen vid adoption.....	5
5.3	Sambors adoptionsrätt	5
5.4	Äktenskap mellan adoptivbarn och adoptant.....	5
6	Processuella frågor	6
6.1	Talerätt i mål om hävande av faderskap.....	6
6.2	Talerätt i mål om umgänge.....	6

Fel! Okänt namn på

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att barns rätt till trygghet och säkerhet skall gå före målet om gemensam vårdnad mellan föräldrar.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om växelvis boende.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ekonomiska frågor vid separation och skilsmässa.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att en paragraf om barnets bästa skall införas i adoptionslagen.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att se över åldersgränsen vid adoption.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om sambors adoptionsrätt.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att införa förbud mot att adoptant ingår äktenskap med adoptivbarn.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om talerätt i mål om hävande av faderskap.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om talerätt i mål om umgänge.

3 Inledning

I grundlagen står att det allmänna skall värna den enskildes privat- och familjeliv. Skyddet för privatlivet och familjen återfinns även i Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna. Dessa regler är dock allmänt hållna och har hittills inte påverkat utformningen av några konkreta rättsregler.

Rättsordningen kan inte befatta sig med alla frågor som rör mänsklig samlevnad. Många frågor är av naturen privata angelägenheter och löses inte i första hand genom juridisk inblandning. I andra fall behövs dock lagen som ett skydd; detta gäller särskilt frågor rörande barn, som har ett skyddsbehov på grund av sin många gånger utsatta ställning och sitt beroende av vuxna för utkomst och uppfostran.

Den nutida svenska familjerätten speglar en förändrad social situation, jämfört med tiden för tillkomsten av den svenska familjerätten. Separationer är vanligare; familjekonstellationer kan se olika ut, och ett hårdare samhällsklimat ställer större krav på såväl föräldrar som barn.

I det följande presenterar vi ett antal områden där lagstiftningen behöver anpassas till dagens behov samt föreslår ändringar i detta syfte.

4 Vårdnadsfrågor

4.1 Vårdnad vid våld inom familjen

Dagens vårdnadslagstiftning förutsätter att alla föräldrar som skiljer sig skall ha gemensam vårdnad om barnen. Gemensam vårdnad om och ansvar för de gemensamma barnen är naturligt och en självklarhet i de fall detta fungerar. Men det är inte alltid det rätta för alla föräldrar som separerar. Misshandlade kvinnor eller mammor till barn som utsatts för övergrepp vittnar om utdragna och plågsamma vårdnadstvister. Föräldrar är enligt lag skyldiga att ta ansvar för sina barn. Det är frustrerande att vilja skydda sina barn och i stället få höra att umgänge med en hotfull eller våldsam förälder är till "barnets bästa". Många kvinnor upplever också samarbetsamtalen som styrande, eftersom de riktas in på målet om gemensam vårdnad.

Barnombudsmannens studie "När tryggheten står på spel" visar på brister i hur domstolarna tillämpar lagen. I studien analyseras om domstolar dömer till gemensam vårdnad när det förekommer uppgifter om våld inom familjen och avser enbart mål där uppgifter om våld förs fram i målet. Den omfattar 258 mål i tingsrätter från 2002 och berör 408 barn mellan 1 och 17 år. I 42 av de 258 fallen är föräldrarna oense om vårdnaden samtidigt som det finns en fällande dom i brottmål mot en förälder för våld inom familjen. I 18 fall (43 procent) dömdes det till gemensam vårdnad om barnet/barnen trots att den ene föräldern var dömd för brott mot någon inom familjen. I 23 fall (55 procent) fick mamman ensam vårdnad och i ett fall fick pappan ensam vårdnad.

Detta trots att lagutskottet i samband med föräldrabalksreformen 1998 uttalat att "i de fall där den ena föräldern utsätter en familjemedlem för våld, trakasserier eller annan kränkande behandling, bör gemensam vårdnad mot en förälders vilja vara utesluten".

Vi anser att barns rätt till trygghet och säkerhet skall gå före målet om gemensam vårdnad mellan föräldrar. Detta bör framgå av lagen.

4.2 Växelvis boende

Genom 1988 års reform infördes en bestämmelse som innebär att domstolen, under förutsättning att föräldrarna har gemensam vårdnad om barnet, kan besluta om vem av föräldrarna som barnet skall bo tillsammans med. Bestämmelsen har genom praxis kommit att innebära att domstolen har möjlighet att besluta att barnet skall bo hos var och en av föräldrarna, så kallat växelvis boende. Barnets bästa skall vara avgörande för ett sådant beslut.

Vi anser inte att man bör skriva in möjligheten att besluta om växelvis boende i lagtexten. Rättsläget är klarlagt genom praxis varför tveksamheter kring detta torde vara ytterst ovanliga. Vi vill understryka vikten av barnperspektivet. Växelvis boende skall endast komma i fråga då föräldrarna kan komma överens kring det vardagliga, liksom övriga frågor som kan vara förenade med barnets boende, tillsyn och vård. Vidare skall barnet uttryckligen ha

Fel! Okänt namn på

uttalat att det vill bo hos bägge föräldrarna – naturligtvis förutsatt att barnet uppnått en sådan mognad att dess egen vilja kan tillmätas rimligt hänsyn.

4.3 Ekonomiska frågor

Vårdnadstvister är behäftade med en rad komplicerade frågeställningar om föräldrarnas ekonomiska ansvar för barnet.

Det är vår uppfattning att en helhetssyn på vårdnadstvister och deras lösning måste ta i beaktande föräldrarnas ekonomiska ansvar. Detta särskilt då problem med och meningsskiljaktigheter kring ekonomin ligger bakom en stor andel skilsmässor. Ett exempel på en fungerande försöksverksamhet i denna riktning finns i Timrå, där par som skall skilja sig gemensamt träffar specialister som t ex advokat och representant från försäkringskassan. Syftet är att ge rådgivning i bland annat ekonomiska frågor som kan aktualiseras vid en separation. Detta underlättar samarbetet föräldrarna emellan, vilket naturligtvis är det bästa för barnet.

Vi anser att kommunerna skall erbjuda föräldrar samarbetsamtal om barnets försörjning. Detta bör utredas och kostnadsberäknas av regeringen.

5 Adoption

Adoptionsinstitutet är det enda tillfälle då staten officiellt beviljar ett föräldraskap och slår fast att en viss familjesituation är den bästa för ett barn. Därför har staten ett ansvar för att reglerna som kringgärdar adoptioner är klara, ändamålsenliga och barnanpassade. Dessvärre är den svenska adoptionslagstiftningen omodern och gör osaklig skillnad mellan adopterade och biologiska barn, vilket vi påtalat ett antal gånger.

En översyn har länge aviserats. År 1989 presenterade Förmynderskapsutredningen förslag på revision av adoptionslagstiftningen. Denna ledde inte till några förändringar. Våra tidigare motioner i ämnet har resulterat i att lagutskottet tagit ställning i enlighet med motionsinnehållet, och detta har riksdagen givit regeringen till känna. År 2003 presenterades en utredning om internationella adoptioner, vilken resulterade i en lagrådsremiss år 2004. Det är anmärkningsvärt att någon förändring eller översyn av regelverket ännu inte kommit till stånd. Ingenting i denna riktning aviseras heller från Justitiedepartementet under innevarande riksdagsår.

5.1 Barnets bästa

I föräldrabalken stadgas att barnets bästa skall komma i främsta rummet vid avgörande av alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge. En liknande bestämmelse bör tas in i fjärde kapitlet om adoptioner, för att markera principen att inga andra intressen kan ta över barnets. Detta skulle också knyta

regleringen tydligare till FN:s konvention om barnets rättigheter. Det kan således finnas skäl att uttryckligen föreskriva att tillstånd till adoption endast får ges om den är till barnets bästa.

5.2 Åldersgränsen vid adoption

Det finns anledning att se över kravet på att presumtiva adoptivföräldrar skall vara 25 år fyllda. Det förefaller inte självklart att denna åldersgräns är motiverad, eftersom socialnämnden måste ge sitt samtycke till den som önskar adoptera. Om en person är lämplig att bli adoptivförälder avgörs alltid efter en hemutredning i det enskilda fallet. En åldersgräns som är högre än myndighetsåldern ter sig inte sakligt motiverad. Regeringen bör se över åldersregeln.

5.3 Sambors adoptionsrätt

I dag får heterosexuella sambor inte adoptera. Detta är ytterligare en regel som knappast kan anses motiverad i dag, då erfarenheten av samboförhållanden ger vid handen att samlevnad i denna form kan vara minst lika varaktig som i äktenskap. Regeringen har också uttalat att ett utvidgat antal presumtiva adoptivföräldrar är till barns bästa. I enlighet härmed bör förbudet för heterosexuella sambor att adoptera avskaffas.

5.4 Äktenskap mellan adoptivbarn och adoptant

I äktenskapsbalken stadgas att äktenskap inte får ingås mellan dem som är släkt med varandra i rakt upp- och nedstigande led. Att denna lagregel har sitt ursprung i att motverka problem av genetisk natur är uppenbart. Det syftar dock också till att motverka äktenskap som till sin natur är moraliskt förkastliga, nämligen dem mellan barn och föräldrar. Detta på grund av barns beroendeställning och ökade behov av skydd. En adoption likställer ett adoptivbarn med ett biologiskt barn och därför bör det rättsliga skyddet vara likadant. Det är därför minst sagt märkligt att det i föräldrabalkens fjärde kapitel fortfarande stadgas att en adoption förlorar sin rättsverkan för det fall adoptanten gifter sig med sitt adoptivbarn. Denna regel bör snarast utmönstras ur adoptionslagen och ersättas med en regel att adoptanter och adoptivbarn inte får ingå äktenskap.

Fel! Okänt namn på

6 Processuella frågor

6.1 Talerätt i mål om hävande av faderskap

Föräldraskapet medför en rad förpliktighanden, såväl emotionella som rättsliga. Det är därför av vikt att ingen felaktigt förklaras vara far till ett barn. Att faderskapet blir riktigt fastställt måste anses ligga i såväl barnets som moderns och den utpekade faderns intresse.

Vi konstaterar att det finns diskrepanser i talerätten vid faderskap som bör åtgärdas. Vad först gäller faderskap till följd av faderskapspresumtion bygger nuvarande lagstiftning i fråga om talerätt för en avliden mans maka och arvingar på avvägningar mellan de olika intressen som gör sig gällande. Några motsvarande avvägningar har inte skett när det gäller talerätt för mannens änka och arvingar vid ogiltigförklaring av faderskapsbekräftelse. Vi anser att det är otillfredsställande att det saknas klara regler i fråga om talerätten i sådana fall.

Vad angår talerätten i fråga om faderskap som har fastställts genom dom måste rättsläget betraktas som oklart. Särskilt mot bakgrund av att det på senare år vuxit fram nya former av familjebildningar framstår nuvarande inskränkningar i talerätten som en brist.

I detta sammanhang bör uppmärksammas att det förekommit att män vilka varit under utredning för faderskap sänt en annan i sitt ställe för provtagning. Rättsläget avseende vilket brott detta utgör är oklart, och i de fall brott konstaterats (urkundsförfalskning) har påföljden stannat vid böter. För det fall ett sådant förfarande skulle lyckas skulle det få vittgående och livslånga konsekvenser för barnet. Vi hemställer att förfarandet och straffet härför bör utredas.

6.2 Talerätt i mål om umgänge

Barn har behov av umgänge inte bara med sina föräldrar utan även med andra närstående personer, speciellt mor- och farföräldrar. Många barn förnekas dessvärre denna kontakt, oftast på grund av skilsmässa mellan barnens föräldrar. Ibland ligger också olika slags generationskonflikter bakom sådana påtvingade separationer.

Rätten för barn att ha kontakt med mor- och farföräldrar är aktuell i många länder: i USA har mor- och farföräldrar laglig rätt att träffa sina barnbarn. I Sverige finns ingen motsvarande rättighet. Det är vårdnadshavarens skyldighet att se till att barnets behov i detta avseende tillgodoses. I den mån vårdnadshavaren inte gör det, är det socialnämndens ansvar att försöka få vårdnadshavaren att tillgodose barnets behov. Vi menar att det bör finnas rätt för nära anhöriga, såsom mor- och farföräldrar, att föra talan om umgänge, för de fall det inte kan lösas på frivillig väg.

I dag har bara föräldrar och socialnämnden talerätt i dessa frågor. Enligt vår mening bör talerätten utvidgas till att omfatta närmaste släktingar. Förebild för en sådan talerätt finns att hämta i 11 kap. 15 § föräldrabalken som

Fel! Okänt namn på

avser den taleberättigade kretsen vad gäller god man och förvaltare. Samtidigt är det angeläget att inte far- och morföräldrars umgängesrätt missbrukas av en förälder som inte har vårdnad och umgängesrätt med barnet. Barnet skall inte onödigtvis behöva utsättas för flera slitsamma processer, efter att redan ha genomlevt föräldrarnas separation. Vi utgår från att dessa aspekter noggrant beaktas av domstolarna. Utgångspunkten måste alltid vara barnets bästa.

Stockholm den 30 september 2005

Inger René (m)

Bertil Kjellberg (m)

Hillevi Engström (m)

Ewa Thalén Finné (m)

Henrik von Sydow (m)

Nils Fredrik Aurelius (m)